

Johs. V. Jensen og karikaturen

Martin Zerlang

Johannes V. Jensen.

Her kommer jeg!
Johannes V.
Kraftpeterbollemælk.
Kom an.

Amerika for ever og sæfællelig Jylland med.
Hvad er Danmark for et sort og roligt lille
havskumoversprøjet Land — med Undtagelse
af Jylland naturligvis, hvor der er en kolossal
Bevægelse, frembragt af mig med mine stil-
hedsfremelskende Brøl.

Fandengalemig.

Alle store Mænd stammer fra Amerika eller
Jylland.

Christoffer Columbus var Amerikaner.

Det er givet.

Før det staar i min Bog Hjølet.

Og Johannes V. Jensen er Jyde. Johannes
V. Jensen det er mig. Og jeg er et Geni!

Et Kraftgeni, sgu!

Stop.

Hold mig i Haanden.

Hvem skriver som jeg

Vers

Med oresønderrivende Klang

Og flade Fodder

ikke til at gaa paa.

Hvem skriver som jeg

Vers

Om alt, hvad der kravler

med kolossal Hurtighed

ou alt, hvad der iler

frem

med største Langsomhed.

Hvem har skildret, som jeg, New-York U.
S. A. Skyskrabere.

Motorer og Dampmaskiner, som hvæser og
puster og frembringer en opsigtsvækkende
Stilhed.

Aldrig har karikaturen haft så gode kår som i tiden omkring århundrede-
skiftet, da Johannes V. Jensen brød igennem som forfatter.

Karikaturbladene blomstrede, karikaturtegnerne slog streger, man aldrig før
havde set, og C.E. Jensen kunne i 1906 med *Karikatur-Album* udgive en sam-
let fremstilling i to bind om karikaturen fra de ældste tider til "vore Dage".¹

Også kunstmalerne fulgte med største interesse, hvad der skete i det, der
ellers blev betragtet som en af de lavere genrer. Picasso, der ligesom Jo-
hannes V. Jensen inspicerede tidens nyskabelser på verdensudstillingen
i Paris år 1900, lærte af karikaturtegnerne, at man sagtens kunne flytte
rundt på konturerne i et ansigt. Herhjemme virkede den første kubistiske
maler i Danmark, Carl Jensen, også som bladtegner.

Tidens tænkere begyndte at reflektere over fænomenet. I 1899 udkom
Henri Bergsons *Om Latteren*, hvor han definerede komik og karikatur
som en social korrektur.² Man gjorde grin med den, der var stivnet i et
mønster. Tidens løsen var livet, vitalisme, og latteren var på livets side
imod alt, hvad der virkede mekanisk og stift.

En anden filosof der havde blik for komik og sans for spot var Friedrich Nietzsche. Når han med sit eget udtryk filosoferede med en hammer, brugte han flittigt karikaturen som hammer. Ved omvurderingen af alle værdier var karikaturen et godt redskab. Og ligesom karikaturtegneren med to streger kunne vende verden på hovedet, kunne Nietzsche med én sætning punktere hævdvundne sandheder, jf. f.eks.: "Offentlige meninger er private dovenskaber."

Endelig kan man nævne filosofen og sociologen Georg Simmel. Han skrev et lille essay om karikaturen, hvor han pegede på, at mens Gud ikke kender til grænser, og dyr kun kender til grænser, så er mennesket kendetegnet ved at kunne flytte grænser.³ Og at flytte grænser: det er jo det, der sker i en karikatur. I øvrigt ikke sjældent ved at flytte grænsen mellem det menneskelige og det dyriske.

I Danmark hed karikaturbladene *Blæksprutten* (1889-2014), *Jakel* (1901-1909), *Klods Hans* (1899-1926), *Puk* (1893-1899), *Platmenagen* (1902-1910), *Pluk* (1905-1909), *Snurrebassen* (1904-1905), *Gnisten* (1907-08), hvortil kom blade som *Verdens-Spejlet* (1902-1910) og aviser som *Ekstra Bladet* (1904-) Hertil må imidlertid også nævnes tidens vigtigste karikaturtidsskrift, det tyske *Simplicissimus*. Det blev grundlagt i 1896 af Albert Langen, som var stærkt optaget af skandinavisk litteratur, og som også fik tilknyttet flere danske forfattere og tegnere til sit blad.⁴

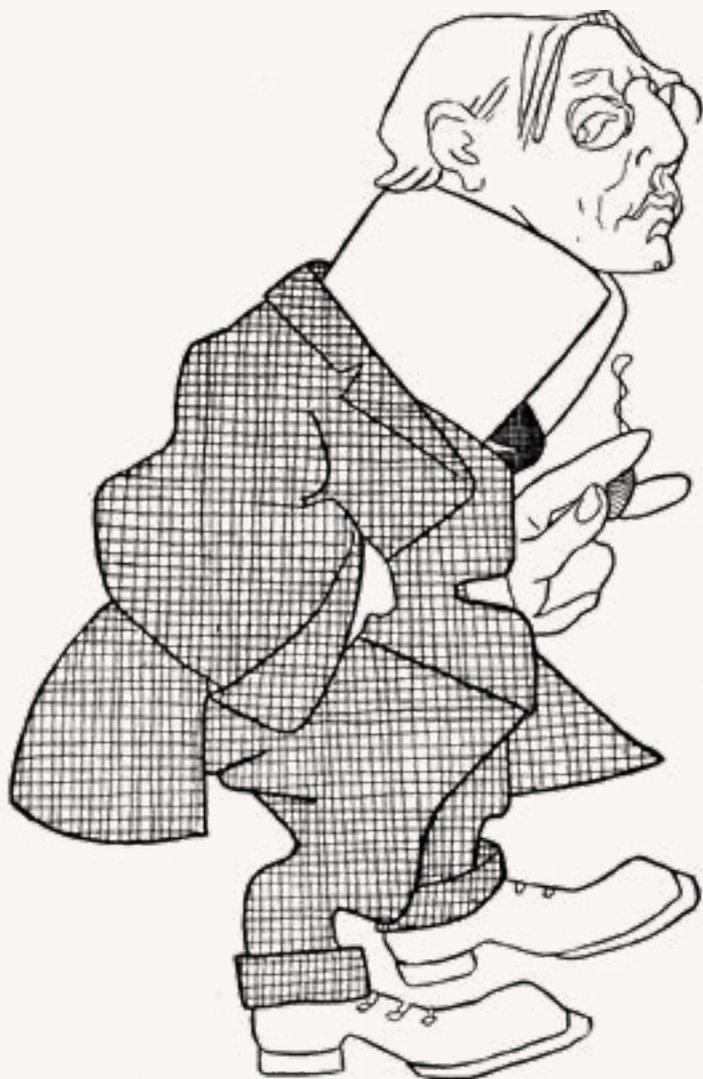
I 1908 bragte bladet således en lille tekst af Johannes V. Jensen om efteråret, "Eine Herbstphantasie", og selvom det kan synes svært at se, hvordan man kan karikere et efterår, så demonstrerer Jensens fantasi ét af de træk, der er allermest slående ved karikaturen: den fandenivoldske holdning til grænser. Fantasien slutter med et "Tju" og så står en smilende mongolpige foran ham, og inden man som læser får set sig om, slår han nogle drabeligt svingende linjer fra Amager og Langebro til Volga, Tibet, Sibirien og Kina.

Samme år, 1908, bragte *Simplicissimus* en karikaturtegning af Eigil Petersen, der som tegner dyrkede den samme næsten brutale stil. Han elskede at tegne bøller, og hans streg var bogstavelig talt en bøllestreg. På tegningen i *Simplicissimus* konfronterer han en meterhøj, fandenivoldsk bølge med to små, latterlige præster. Eigil Petersen må have følt et slægtskab med den jensenske stil, som tidsskriftet *Pluk* i en karikatur fortættede i ordet "*kraftpeterbollemælk*". Petersens tegning af "Himmerlandsdigteren paa Strøget" viser forfatteren som en magtfuld person, herre over situationen, hoven og utilnærmelig, noget af et overmenneske hævet over det omgivende rak, som tegneren ikke engang har gidet skitsere. Ligesom så mange andre af tidens tegnere har han fanget Jensens forkærlighed for storternede klæder i "angliseret" stil, men i modsætning til de fleste andre muntre han sig ikke over Jensens lille statur.

*Eigil Petersen: Himmerlandsdigteren
paa Strøget. Verdens-Spejlet, 1905*

Eigil Petersen 05.

JOHANNES V. JENSEN
KØBENHAVN 1904 Blix

Mens Eigil Petersen forstørrede Jensen op til en kæmpe, formindskede den norske tegner Ragnvald Blix ham i sin karikaturesamling *Nordiske Digtere* (1904) til en lilleput, men med en fortættet kraft i den lille krop. Han står dér sprængfærdig og sprængfarlig, men utilgængelig bag de store briller, med hovedet skilt fra kroppen af et gigantisk hvidt krave-tøj, og iført et ternet jakkesæt der slår de mærkeligste folder, og komisk med de kæmpestore sko. Ligesom profilen knækker over fra det markant oprejste hage-mund-næse-parti til den brat vigende pande, er kroppen knækket som en foldekniv og iført et ternet jakkesæt, som også slår nogle sære folder. De store sko, der bærer den lille krop, og de store fingre, der kryster en lille cigarstump, understreger kun billedet af en person i splid med sig selv.

Herman Bang og Agnes Henningsen, der blev karikeret i samme udgivelse, var rystede over Blix. Agnes Henningsen syntes, at han havde givet hende en gyselig pande, og Herman Bang mente, at tegneren med sin respektløse streg havde intet mindre end vansiret nationens ansigt.⁵ Hvad Jensen tænkte, har han ikke nedfældet på papir.

*Ragnvald Blix: Johannes V. Jensen.
Nordiske Digtere, 1904.*

Har man sagt Tju, må man også sige Bang. Edvard skrev i en anmeldelse om Johannes V. Jensens "Slaa-Ned-Stil". Jo voldsommere Jensen slog ned på dagens debattemner, jo mere slog karikaturtegnerne igen. Da han trak modsætningsforholdet til København op med sin proklamation af "den jyske Bevægelse", svarede Alfred Schmidt igen med en tegning af et uendeligt folketoget af jyske Jensen'er.⁶ Da han røg i konflikt med sin lige så stridbare søster Thit Jensen, blev det lystigt kommenteret af karikaturtegnerne. Og da han i 1929 indledte et generalangreb på den københavnske hundepilage, fik Alfred Schmidt sin hund Tipse til at tegne forfatteren som en frø, ledsaget af smarte rim.⁷

Her skal Du en Karrikatur af Johannes V.
 Se!
 Ved Du, hvorfor Froen ta'er saadan paa Vej?
 Nej!
 Til at tale saa haardt skal den ikke ha'e Lov!
 Vov!
 Og nu skal den ind i „Sprutten“ til Straff!
 Vaff!

*Alfred Schmidt: Den jyske Bevægelse.
 Klods Hans, 1907.*

Alfred Schmidt: Bløksprutten, 1929.

Intet sted kom JVJs tju-bang-stil tydeligere til udtryk end i hans verbale karikaturer. I *Kongens Fald* formuleres slagordet "Den, der slaar, faar".⁸ Det kom til at passe på Jensens forfatterskab, hvor han selv uddelte øretæve på øretæve, men også indkasserede øretæver i form af stribevis af karikaturtegninger. Jensens talent for verbale karikaturer var imidlertid så stort, at tegnerne i visse tilfælde ikke behøvede meget andet end at oversætte ord til streger. Da Jensen f.eks. om kritikeren Harald Brix skriver at han er som en "Affaldsmødding hvor gamle Madrasser ligger med Tang ud af Maven", så er det nemt nok for tegneren at oversætte det verbale billede til et visuelt billede.⁹ Han tegner Johannes V. Jensen, der misbilligende betragter Hans Brix stående på en gamle madras, hvor indmaden flyder ud.

Såvel den verbale som den visuelle karikatur reducerer deres genstand. Det højeste flyttes ned i det laveste: en affaldsmødding. Mennesket bliver til en ting, den forventelige dybde hos en kritiker bliver til fladheden hos en madras, den ligeså forventelige opvækthed hos en åndsperson bliver til den sløvhed, der forbindes med en madras, helheden hos en personlighed bliver hulheden i en hullet madras.

K R I T I K E R E

Johs. V. Jensen har karakteriseret Kritikeren Hans Brix som en »Affaldsmødding, hvor gamle Madrasser ligger med Tang ud af Maven«. Paa Grundlag af dette mener vi at kunne karakterisere

Sven Lange som en Citronskive, der har været brugt til Omslag paa en Ligtørn.

Valdemar Vedel som en æggesyg Sardindaaseoplukker med aandelige Haar paa Maven.

Edith Rode som en Portion opvarmet Gullasch, der i aaben Baad er sejlet tværs over det døde Hav.

Julius Clausen som en transpirerende Forkølelsesbacille med Filipenser paa Hjernens Tænke-Centrer.

Chr. Rimstad som et ildelugtende Stueorgel med Leddegigt i Pedalerne.

Chr. Gulmann som Vindægget af en gulsottig Dværg-høne, der er sprunget ned fra det skæve Taarn i Piza.

I 1901, i et portræt – en tegning "i grove Træk" – af litteraten Alfred Ipsen, skrev Jensen, at "[han] slog aldrig igennem, for han slog overhovedet ikke, det var en af hans Undladelsessynder". Jensen slog gerne. Kort efter det tilintetgørende portræt af Alfred Ipsen fulgte endnu ondere portrætter af allemandsnarren Ernst von der Recke, krybbebideren Rudolf Schmidt og den hæsblæsende P.A. Rosenberg.¹⁰ Slåskampen har alle dage været et nøglemotiv for karikaturtegnere. Det kendes herhjemme fra de pennefejderne i første del af det 19. århundrede og fra latterliggørelsen af Søren Kierkegaard i midten af samme århundrede.

Uden navn: Johannes V. Jensen og Hans Brix. Svikmøllen, 1922.

Da Jensen proklamerede sig som det 20. århundredes mand, viste karikaturtegnerne i tegning efter tegning Johannes V. Jensen i kamp med sine modstandere. Da han i bogen *Nordisk Aand* (1911) langede ud efter akademikerne som "Papirmennesker", tegnede Alfred Schmidt ham som det, der dengang hed "Negerbokser", stående som en kæmpemæssig og "frygtelig Jysk-Amerikaner" i ringen efter at have sendt sine papirtynde kritikere, Harald Høffding og Valdemar Vedel, helt ud i tovene, mens Vilhelm Andersen må sidde og gispe efter vejret. Schmidt er med sin tegning dog også ved at sende Jensen til tælling: Han står med et betuttet udtryk, som om han ikke er ganske klar over, hvad han har gjort, eller hvad han nu skal gøre. Kun hans lillebitte sekundant, beundreren L.C.Nielsen, gør med en svamp på en stang en behjertet indsats for at friske Jensen op til næste runde. Ude i siden står dommeren, Gyldendal-chefen Peter Nansen, klar med stopuret.

Johannes V. Bræen fra Singapore i sine hidtil uovertrufne litterære Øretæve- og Nedrakningspræstationer. Indehaver af Himmerlandsmedaljen og Myrtekransen p.p.

Alfred Schmidt: Den frygtelige Jysk-Amerikaner. Bløksprutten, 1911.

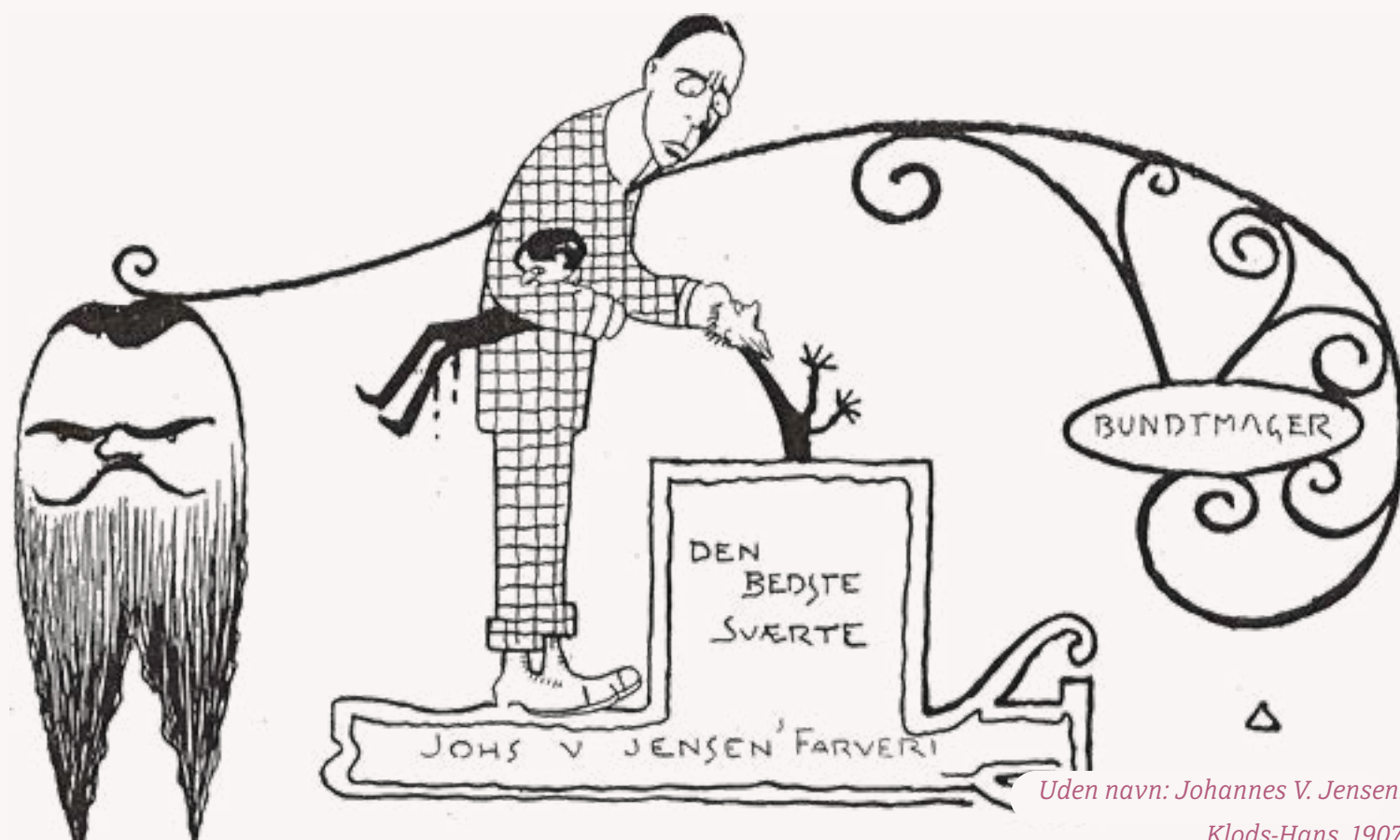
Jensen kunne imidlertid overtrumfe de fleste karikaturtegnere i originalitet og slagkraft, om end han i en karakteristik af kritikeren Harald Nielsen ender med at forestille sig det verbale billede omsat til et visuelt billede. Han beskriver Harald Nielsen som "denne malkontente Skrigefugl [der kredser] over det Sted ved den mossede Bavta, hvor man sidder og slaar Harpen", hvorefter han udbryder: "Hvilken Radering!"¹¹

Karakteristikken faldt i en artikel, som Jensen skrev i 1907 som reaktion på, at forfatteren og kritikeren Valdemar Vedel, redaktør af tidsskriftet *Tilskueren*, kom for skade at bruge ordet "Bølleoverfald" om en kronik, hvor Jensen kobede mellem Herman Bangs homoseksualitet og hans holdning i forsvarssagen. Jensen svarede med en artikel, hvor han gennemheglede *Tilskueren*, "denne litterære Retirade": Harald Nielsen var en skrigefugl, Carl Lambek var en gul og tør spytklat, H.C. Nielsen en tør pind, men værst af alt Valdemar Vedel selv: en "eddikesyrnet gammel Bouteille, der i illusorisk Magtfuldkommenhed hævner sig på Tilværelsen", og med en livsuduelighed stammende fra forfædrene:

"Hans Slægt blev til for flere hundrede Aar Siden ved en Historikers Omgang med en Foliant, og siden har Slægten udfoldet sig som en Række Værker paa den øverste skumle Hylde, altid med Guldsnit og aldrig læst."

En mulig kilde til denne karikatur er Nietzsches bog om *Historiens Nytte* (1874) med dens generalangreb på den antikvariske historieopfattelse.

Hans Slægt blev til for flere hundrede Aar Siden ved en Historikers Omgang med en Foliant, og siden har Slægten udfoldet sig som en Række Værker paa den øverste skumle Hylde, altid med Guldsnit og aldrig læst.

Uden navn: Johannes V. Jensen.

Klods-Hans, 1907.

Jensen mente i Darwins evolutionslære at have fundet et anderledes livsbekræftende historiesyn. Ja, med Darwin mente han at gå videre end Nietzsche og dennes overmenneskesyn, som han ellers tit blev skudt i skoene, bl.a. af søsteren Thit Jensen i hendes karikatur af broren i *Familien Storm* (1904). Johannes V. Jensen argumenterede i *Æstetik og Udvikling* (1923) for, at han som forfatter interesserede sig for udviklingen, ikke for privatindividet. Alt det, som karikaturtegnerne interesserede sig for, var slet ikke hans gebet:

"I hvor høj Grad Menneske er egentlig talt den og den meget individualiserede og specialiserede Herre, taget ud af Vejviseren og portrætteret, lige til Privatslang'en og Antallet af Knapper i Skjortebrystet? Hvad vedkommer hans Spisetider, hans Veksler og hans Kærester hvem?"¹²

I *Evolution og Moral* (1925) skærpede Jensen sin kritik af den æstetik, der som udgangspunkt tog individet. Naturalismen beskrev han som en skole, der med misforstået "daarlig Darwinisme" studerede "Privatissima" og i stedet for fantasi stoppede fantasiens kilder med "mange Læs Autoroman." En forløber for nutidens "autofiktion"? Sådant som naturalismen havde udviklet sig, kunne han kun se den som en karikatur af sig selv:

"Den var en Gang en Magt, af Magten er der bleven en Karikatur tilbage, Uforskammetheden, udøvet af en Slægt opfostret af den højeste Oplysning, men vingeløse, som Fugle hvoraf der er bleven Øgler igen."¹³

For Jensen handlede udviklingen ikke om at spole tiden tilbage, at blive til abe igen, "at tage Lænken af Bavianen".¹⁴ Tværtimod, handlede det om at komme i rapport til udviklingen, at gå ud over det enkelte individ. Men tidens karikaturtegnere abonnerede ikke på Jensens forsøg på at udvikle et nye verdensbillede, hvor grænserne mellem menneske og dyr blev flyttet. Ligesom de gerne tegnede Darwin som en abe, valgte de også ofte at tildele Jensen abetræk.

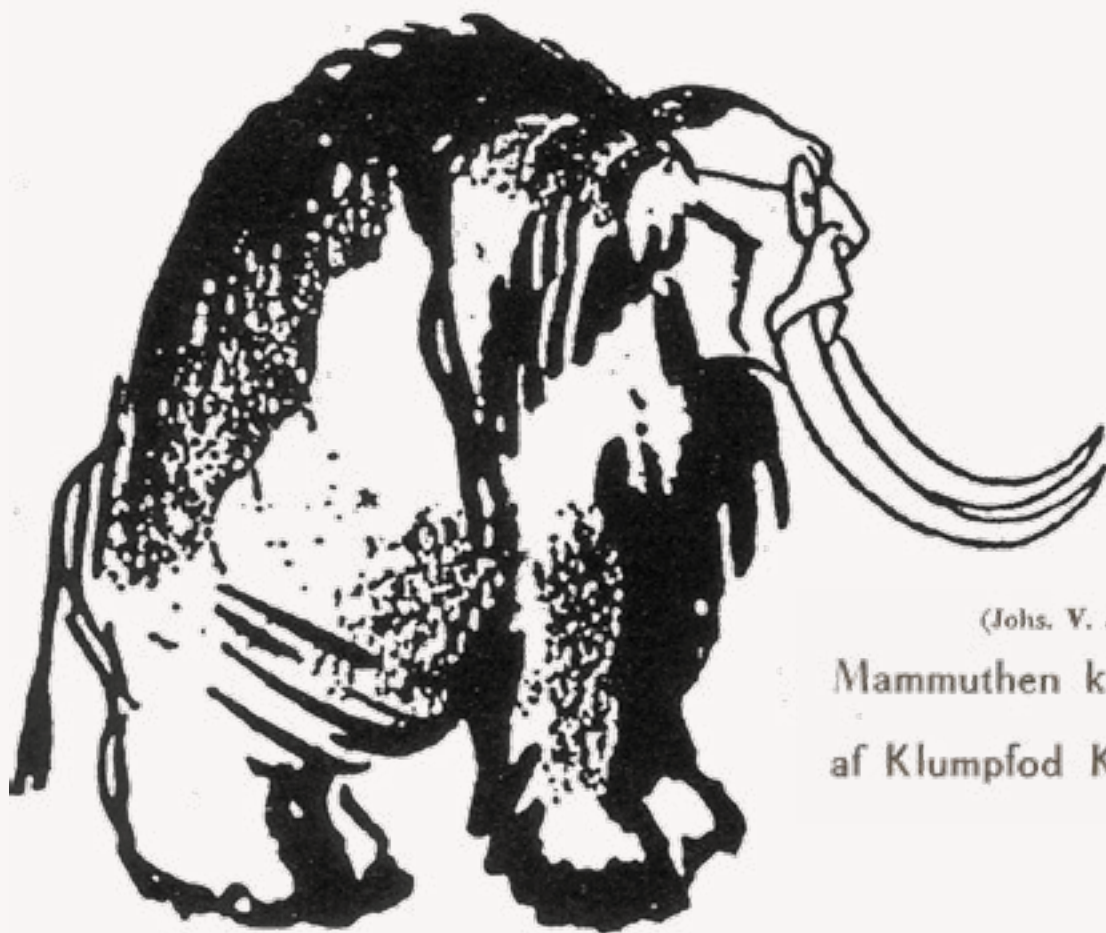

^{15/2}. Johannes V. Jensen anfører Drenges Lyst til at klåvre i Træer som Bevis paa, at vi nedstammer fra Aberne. — Paa samme Maade kan vel ogsaa mange Drenges

Vandskræk anføres som Bevis paa, at vi *ikke* nedstammer fra Hundestejlene.

Til dem, der latterliggjorde mennesket ved at sammenligne det med en abe, var Jensens svar, at det sagde mere om spotteren end om aben: "At opfatte Aberne som en Fornærmelse mod Menneskets Majestæt, som oftest udtalt af Næringsdrivende og andre Folk med en ordinær Dannelse, er derfor endnu en gang forkert, og det er ufølsomt."¹⁵

Men det var ikke kun aber, der tjente som model, når Jensen skulle karikeres. Frøer, mammutter, helheste og andre fabeldyr kunne også bruges, og her trak tegnerne på en tradition, som ikke havde noget at gøre med Darwin. I 1859 udgav Sophus Schack bogen *Portraitparalleller til Beviis for Ligheden mellem Menneske og Dyr* om paralleller mellem menneske og dyr, og her viste han med en af illustrationerne ligheden mellem en torsk og en torskedumt udseende mand: "Ethvert Menneske, der (...) spiler Munden op, uden netop at tvinges dertil af nogen fysisk Nødvendighed, forraader allerede noget af Torskens Natur."¹⁶ Det er ikke sikkert, at Jensen var bekendt med denne bog, men i *Dyrenes Forvandling* (1927) gjorde han sig beslægtede overvejelser over torsk. Om fisk i almindelighed måtte han indrømme, at de ikke udgjorde det mest interessante kapitel i evolutionen – de havde ikke "drevet det videre end til at sikre sig en smuk Plads mellem Suppen og Stegen" – og om torsken i særdeleshed mente han, at den var "Urbilledet paa et Lavmaal af Vid."¹⁷

(Johs. V. Jensen)

Mammuthen kan sig rigtig
vigte,
af Klumpfod Klang er i
hans Digte.

Valdemar Møller, Johannes V. Jensen.
Svømmøllen, 1932.

I 1917 skrev førromtalte Vedel i bogen *Liv og Kunst* om det, han kaldte "Karikaturens 'Expressionisme'".¹⁸ To år efter udbrød der en større fejde i kulturdebatten, hvor der blev trukket linjer fra den moderne kunst til karikaturen. Professor Carl Julius Salomonsen publicerede en bog med titlen *Smitsomme Sindslidelser før og nu med særligt Henblik paa de Nyeste Kunstretninger*. Dysmorfisme var hans betegnelse for disse kunstretningers forvrængede verdensbillede. En af dem, der blandede sig i "dysmorfismedebatten", var Johannes V. Jensen. Han formulerede sine synspunkter på sagen et par år senere i tidsskriftet *Forum* (1922-23), hvor han mente at kunne opridse kunstens historie i sætningen "En Gang malede man med Pensler, senere med Albuen, til sidst med Enden." Dette fejende synspunkt fulgte han op med en ros til Salomonsen, som han kaldte "en udmærket Mand".¹⁹

Jensen havde sine bedste venner blandt de fynske malere, men denne bravade faldt Johannes Larsen for brystet. Han sendte Jensen et brev, hvor han kaldte Salomonsen en gammel "Vrøvlebøtte" og et "senilt Sludrechatol", og han vedlagde brevet en tegning forestillende Jensen, der præsenterer "en udmærket Mand", som imidlertid er fremstillet som et æsel i tømme.

Robert Storm Petersen: Johannes V. Jensen. *Ekstra Bladet*, 1911.

Johannes Larsen: Johannes V. Jensen. *Illustration i brev*, 1923.

Igen og igen viser karikaturtegningerne Jensen i kamp, herunder kamp om Nobel-prisen. Selv om Jensen kritiserede det, han kaldte den "dårlige Darwinisme" med dens tanker om tilværelsen som en kamp om overlevelse og overmennesket som tilværelsens mening, så valgte karikaturtegnerne gerne at pille ham ned som overmenneskeaspirant eller kølesvingende vildmand. Men Jensens forsøg på at opdatere det moderne verdensbillede efter Darwins evolutionslære kulminerede i forestillingen om et "Venskabsforhold" mellem menneske og natur, som også, på tværs af det gængse billede af ham som renlivet racist, udmøntedes i tanken om slægtskab og familieligheder uanset art og race. I en brochure om forfatter-skabet – skrevet af Jensen selv – kunne man læse, at han gennem sin fars slægt var knyttet "til alle jydsk, angelsaxiske og gotiske Traditioner", mens han "gennem Moderens Blod" havde "Forbindelse med den mongolsk-malajiske, asiatiske og indianske Instinktverden", og at hans åndelige fædreland var "alle Racer og Tider."²⁰

I modsætning til karikaturen af den jyske bevægelse som bestående af lutter Johannes V. Jensener, tegnede Alfred Schmidt i 1924 en lille Johannes V. Jensen siddende "I Familiens Skød" foran søsteren Thit plus vikinger, indianere, afrikanere, asiater, en enøjet kyklop, en vildmand med kølle, en bonde i folkedragt samt, vistnok, Gorm den Gamle og H.C. Andersen. Johannes V. Jensen er ganske vist tegnet som en lille, stramt udseende herre, men billedet af den globale familie var unægtelig et andet end "den dårlige darwinismes" billede af livet som en kamp, hvor kun den stærkeste overlevede. Som sagt: hans åndelige fædreland var "alle Racer og Tider."

*Alfred Schmidt: I Familiens Skød.
Blæksprutten, 1924.*

I Familiens Skød

Af Johannes V. Jensens Selvbiografi »Fædrenes Slægt: Bønder af gammel, blond Race; Bønder og Haandværkere ogsaa paa mødrene Side, men stammende fra Møen og af mørk, antagelig vendisk Oprindelse. Paa fædrene Side knyttet til alle jyske, nordiske og angelsaksiske, gotiske Traditioner, gennem Moderens Blod Forbindelse med den mongolsk-malajiske, asiatiske og indianske Instinktverden.«

Noter

1. C.E.Jensen: *Karikatur-Album. Den europæiske Karikatur-Kunst fra de ældste Tider indtil vore Dage. Væsentligst paa Grundlag af Eduard Fuchs: Die Karikatur*, 1906-07.
2. Henri Bergson: *Om latteren. Et essay om det komiskes væsen*, 2017 (1900).
3. Georg Simmel: "Über dir Karikatur", i: *Der Tag*, nr. 105, 27.2.1917, Ausgabe A, Morgenausgabe, Illustrierter Teil,, nr. 48, Berlin.
4. Mere herom om i Martin Zerlang: '*Simplicissimus og karikaturens systemskifte i Danmark*', i: Stephan Michael Schröder og Martin Zerlang (red.): *1908 - et snapshot af de kulturelle relationer mellem Tyskland og Danmark*, 2011.
5. Jf. Sigurd Hoel (red.): *Blix. En kavalkade gennem 50 år*. Utgitt til Ragnvald Blix' 70års dag 12. september 1952, 1952, s. 38.
6. Johannes V. Jensen havde også blik for Alfred Schmidt, som i debutromanen *Danske-re* nævnes som én af dem, der med sine tegninger gjorde en bondestudent bekendt med København. jf. Johannes V. Jensen: *Danskere*, 1896, s. 47.
7. Jf. kronikkerne "Den unødige Støj i Byerne" og "Hundeplagen" *Politiken* 22. og 23. september 1929. Begge tekster er optrykt i: Johannes V. Jensen, *Retninger i tiden*, 1930.
8. Johannes V. Jensen: *Kongens Fald*, 2015 (1900-1901), s. 154.
9. Jf. kronikken "Kritik af Kritikken", bragt i *Politiken* 1.november 1922. Teksten er genoptrykt i: Aage Jørgensen, *Johannes V. Jensen: Ord og virkelighed. Forfatterskabets hidtil ikke optrykte artikler*, 2014. Bd. 2, s. 297-307.
10. De tre forfatterportrætter blev bragt i *Politiken* henholdsvis 1, 3. og 5. februar 1901. Teksterne findes genoptrykt i: Aage Jørgensen, 2014. Bd.1. s. 56-61.
11. Jf. kronikken "Vedel", bragt i *Politiken* 4. januar 1907. Teksten findes genoptrykt i: Aage Jørgensen, 2014. Bd.1, s. 228-234.
12. Johannes V. Jensen: *Æstetik og Udvikling*, 1923 s. 81.
13. Johannes V. Jensen: *Evolution og Moral*, 1925, s. 21.
14. Johannes V. Jensen: *Evolution og Moral*, s. 18.
15. Johannes V. Jensen: *Dyrenes Forvandling*, 1927, s. 217.
16. Her citeret efter *Dansk litteraturhistorie* bd 6, 1985, s.105.
17. Johannes V. Jensen: *Dyrenes Forvandling*, s. 57.
18. Valdemar Vedel: *Liv og Kunst* bd 2, 1949, s. 199.
19. *Forum. Tidsskrift for Litteratur, Biologi og Samfundsspørgsmaal*. 1923, s. 45-46.
20. Jf. et etbladstryk til indklæbning i folkebibliotekernes bøger, 1924. Teksten findes genoptrykt i: Aage Jørgensen, 2014. Bd.2, s. 330-331.

Uden navn: Svikmøllen, 1932.